

În anul 1976 la Muzeul din Tulcea au fost aduse două vase sferoconice, care proveneau din com. Nufăru¹ (fig. 1/1). În urma cercetărilor efectuate de către specialiștii muzeului a reieșit că era vorba de un depozit de vase². Săteanul în curtea căruia au fost descoperite le-a risipit și, cu toate eforturile depuse, nu a mai putut fi recuperată decât o parte din ele.

La noi în țară descoperirile de acest fel sînt destul de puțin numeroase. În Dobrogea s-au găsit la Dinogetia—Garvăn³ și la Păcuiul lui Soare⁴, în timp ce din restul țării se menționează o singură descoperire în Moldova, în com. Nănești, jud. Vrancea⁵. La aceste materiale cunoscute în urma cercetărilor efectuate se pot adăuga încă două localități noi: Isaccea și Babadag⁶. Cu excepția vaselor sferoconice de la Dinogetia—Garvăn, ce au rezultat în urma săpăturilor arheologice, toate celelalte exemplare se datorează unor descoperiri întîmplătoare și nu ne pot da un răspuns la una din primele întrebări ce s-ar pune: cum se datează aceste vase? Mai mult chiar, încadrarea cronologică a materialelor de la Dinogetia—Garvăn este și ea disputată. Descoperitorul, Ion Barnea, le încadrează în secolele XI—XII⁷, în timp ce Petre Diaconu crede că acestea au circulat mai ales la începutul secolului al XIII-lea⁸. Se știe că descoperirile făcute în afara teritoriului țării noastre au încadrare cronologică foarte largă, secolele VIII—XIV⁹. Numărul mare de vase descoperite la Nufăru, bănuiala că s-ar mai putea recupera și alte exemplare, precum și posibilitatea executării unei săpături ne-au determinat să efectuăm un sondaj de mici proporții, în speranța că acesta ne va aduce noi date, care vor contribui la lămurirea problemei.

¹ Com. Nufăru se află pe brațul Sf. Gheorghe, la 11 km est de Tulcea.

² Primele cercetări au fost făcute de V. H. Baumann și A. Opaif.

³ Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa, *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 275—276.

⁴ Informație Petre Diaconu.

⁵ Victor Spinei, *SCIV*, 21, 1970, 2, p. 253—266.

⁶ Materiale inedite.

⁷ Vezi nota 3.

⁸ Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas Danube aux XIe et XIIe siècles*, București, 1978, p. 123.

⁹ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 260—262.

În primăvara anului 1980, am trasat o secțiune de 8×2 m, orientată E—V (lungimea și orientarea ei fiindu-ne impuse de configurația terenului). Spre surprinderea noastră, primele vestigii descoperite cu acest prilej nu aparțin unei așezări, ci unei necropole care suprapune locuirea din zona respectivă. S-au descoperit 11 morminte, de rit creștin, orientate cu privirea spre răsărit (fig. 1/2). Gropile sînt săpate la o adîncime destul de mică față de nivelul actual de călcare, variind între 0,60 și 0,90 m. Din totalul de 11 morminte, aproape jumătate sînt deranjate (M₁, M₃, M₄, M₁₀, M₁₁). În unele cazuri este vorba de suprapunerea unor morminte mai vechi de către morminte mai noi: astfel, groapa lui M₄ a căzut peste mormintele mai vechi M₅ și M₆, ale căror schelete au fost reînhumate, de o parte și de alta, la picioarele lui M₄, M₃ a deranjat și el două morminte, din care au fost reînhumate doar craniile, unul de adult și unul de copil; ele au fost depuse în zona capului și nu la picioare cum se întîmplă de obicei. O situație aparte întîlnim la M₁₀ și M₁₁ — două morminte „suprapuse“. Nu este vorba de săparea unui mormînt nou peste unul vechi, ci de depunerea în același mormînt a două persoane, M₁₀ aparținînd unei femei, înmormîntată în sicriu. Peste aceasta, în zona pieptului, a fost depusă o altă femeie — M₁₁. Un singur mormînt (M₁) a fost deranjat de o construcție modernă.

Înmormîntările s-au făcut în gropi simple, doar în trei cazuri semnalîndu-se prezența sicriilor: M₂, M₄, M₁₀. Scheletele sînt orientate vest-est; doar M₂ este deviat puțin, aceasta desigur datorîndu-se anotimpului în care a fost înmormîntat. Poziția brațelor respectă ritualul creștin: la două morminte — M₄ și M₁₁ — brațele sînt încrucișate pe bazin; la M₃ și M₇ brațele sînt împreunate pe stomac, la M₈ mîna stîngă este pe piept iar cea dreaptă adusă spre umăr, iar la M₁₀ ambele brațe sînt îndoite spre omoplați.

Pe vîrste și sexe, avem un singur mormînt de copil și 10 de adulți; 4 sînt femei (M₃, M₄,

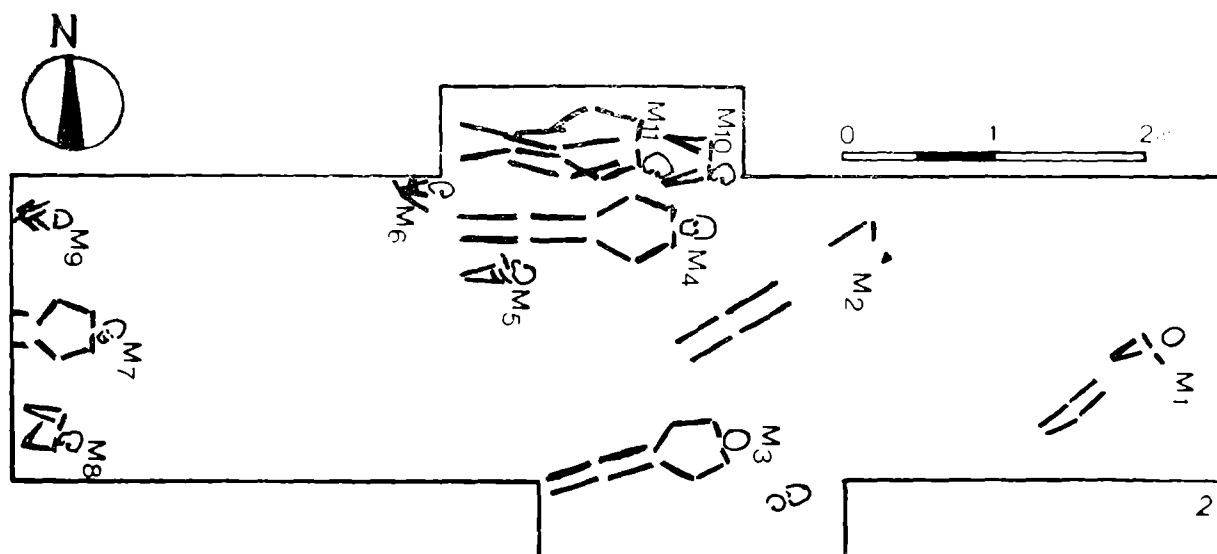
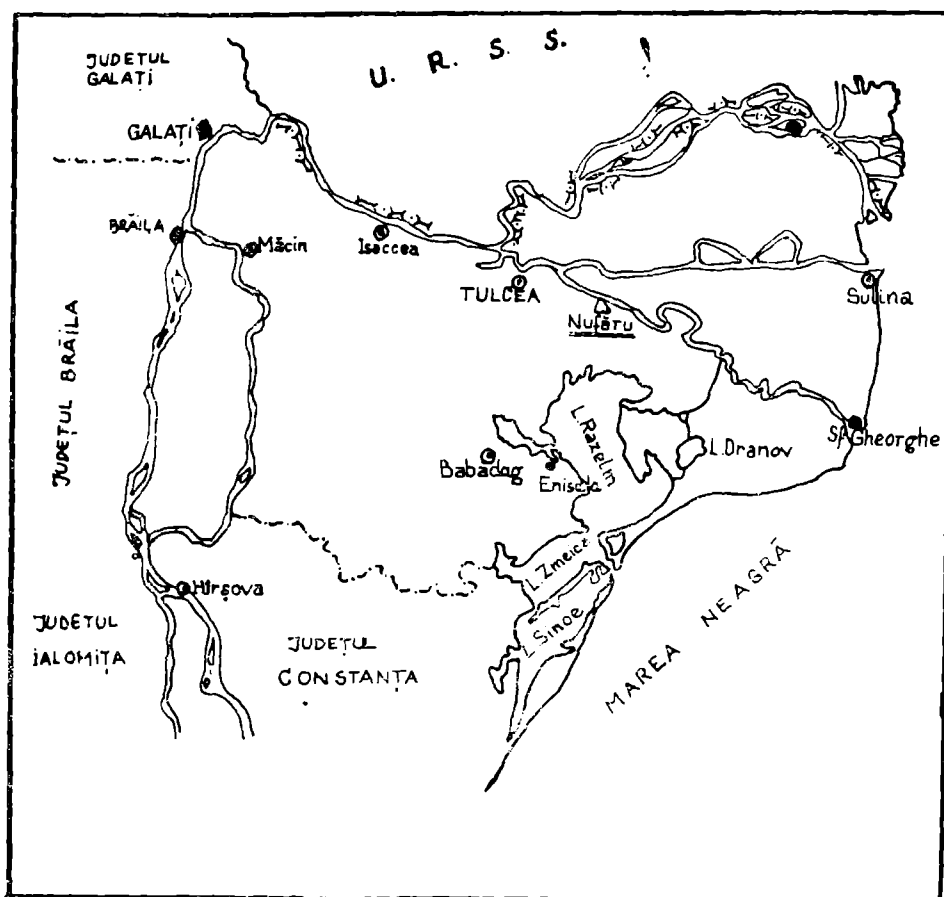

Fig. 1. Nufăru. 1 amplasarea localității Nufăru pe harta județului Tulcea; 2 dispunerea mormintelor din secolele XII–XIII, descoperite în 1980.

M₁₀, M₁₁), asupra celorlalte șase neputându-ne încă pronunța. Din statistică reiese o situație interesantă: un singur mormînt de copil și restul de adulți¹⁰, cînd se știe că proporția este, în general, inversă: mai multe morminte de copii și mai puține de adulți.

Inventarul mormintelor este foarte sărac: cîteva veriși simple de bronz, o mărgică de sticlă și două monede; la M₂ o monedă de billon imitație latină de tip D, din prima jumătate a secolului al XIII-lea iar în M₁₀ o monedă bizantină schifată, emisă la Constantinopol, de Isaac II Comnenul (1185—1195)¹¹. Pe baza acestora se poate aprecia că necropola a existat între sfîrșitul secolului al XII—lea și începutul secolului următor. Suprapunerea mormintelor și numărul mare al acestora pe o suprafață destul de mică ne indică o perioadă mai îndelungată de folosire a necropolei.

După cum am menționat și la început, mormintele au suprapus și deranjat locuirea din zonă. Materialele din așezare sînt reprezentate în exclusivitate de ceramică și cîteva fragmente de brățări din pastă de sticlă, albastre și negre, cu secțiunea circulară sau ovală¹². Ceramica — din care n-a putut fi întregit nici un vas — poate fi împărțită în două mari categorii: ceramica locală și ceramica de import.

Ceramica locală. În proporție de circa 75% ceramica descoperită se încadrează în această categorie. După formă, distingem două tipuri: oala-borcan și castronul.

Oala-borcan. Fragmentele sînt lucrate din argilă obișnuită, ce are în compoziție cochilii de melci pisate, calcar și pietriș mărunt. Arse oxidant, vasele au o culoare roșie-cărămizie, iar în spăr-tură cenușie, datorită arderii incomplete. Uneori, au o culoare rozie, în pastă fiind amestecate și bucățele de ocră. Buza este rotunjită și răsfrîntă la exterior sau teșită, iar gitul scund este uneori bine marcat. Decorul este reprezentat de linii orizontale incizate pe tot corpul, benzi de linii în val, combinate cu linii orizontale, sau o simplă linie în val. Folosirea roțiței — atît de caracteristică pentru nordul Dobrogei — nu este atestată decît de un exemplar.

În cadrul acestei grupe, luînd în considerare pasta și tehnica de lucru, distingem și o categorie aparte. Este o ceramică modelată la roata înceată, dintr-o pastă grosolană și are în compoziție pietriș, cochilii pisate de melci și calcar. Vasele au pereții groși, cu denivelări și adîncituri. Decorul, neglijent executat, este format din linii orizontale incizate, trasate neglijent.

¹⁰ O situație similară întîlnim în necropola de la Isaceca (secolele XI—XII): cf. Ioan Vasiliu, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 488.

¹¹ Monedele au fost identificate de Ernest Oberländer Târnoveanu.

¹² Brățările de acest tip au circulat o perioadă mai îndelungată de timp (secolele X—XIII) și nu ne pot ajuta la încadrarea cronologică a materialelor din așezare. Vezi *Dinogetia*, I, p. 302—315; Petre Diaconu, Dumitru Vilceanu, *Păciul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, București, 1972, p. 150—154; Petre Diaconu, *Păciul lui Soare — Vicina*, Byzantină, Thessalonica, 1976, pl. 53/17—19.

Castroane. Sînt lucrate dintr-o pastă aspră la pipăit, cu nisip, cochilii pisate de melci și mică; exteriorul este cărămiziu-marونیu iar în spăr-tură cenușiu. Buza este teșită oblic spre interior iar corpul ușor curbat. Un exemplar este decorat, pînă aproape de buză, cu caneluri orizontale.

Ceramica de import. Aici am inclus ceramica smălțuită, amforele și ceramica roșie.

Ceramica smălțuită. Fragmentele ceramice smălțuite nu sînt prea numeroase, numărul lor mic fiind compensat oarecum de o destul de mare varietate de forme și culori.

Ceramica cu smălț verde-măsliniu. Toată ceramica descoperită provine de la ulcioare lucrate din pastă cenușie. Unul este decorat cu o bandă de caneluri, care este încadrată de baghete în relief și se termină, la capete, cu butoni.

Ceramica monocromă. Materialele acestea sînt cele mai numeroase, după formă putînd fi împărțite în două categorii.

Vase deschise. Lucrate din caolin, acestea sînt smălțuite la interior cu smălț galben-verzui sau verde.

Ulcioare. Descoperirile din această categorie se limitează la două fragmente, lucrate dintr-o argilă de culoare roșie, dată la exterior cu un smălț portocaliu-marونیu. Pe corp, au aplicate baghete ce sînt decorate prin impresiuni cu linii oblice.

Ceramica cu decor pictat. Ca și pînă acum, formele existente sînt reprezentate de ulcioare și vase deschise.

Ulcioare. Dintr-o argilă brună, arsă reducător sînt smălțuite la exterior cu un smălț verde-închis. Cu un smălț de aceeași culoare, dar de nuanță deschisă, sînt pictate cercuri concentrice. Acestea suprapun, pe partea mediană, două caneluri orizontale.

Vase deschise.

— Fund de vas cu suport inelar, din argilă de culoare roșie. La interior, are un smălț galben-marونیu, peste care sînt trasate cu cornul dungi de culoare albă, ce pleacă radial din centrul vasului.

— Fragment din caolin, stropit la interior cu mici pete neregulate de culoare gălbuie. La exterior are un strat subțire de smălț verzui.

— Fragment din caolin, decorat pe cele două fețe cu un smălț gălbui, ce are în compunere mici puncte roz și negricioase.

Amfore. Fragmentele din această grupă fac parte din tipul larg răspîndit al amforelor cu torțile supraînălțate. După pastă, buză, torți și decor acestea au fost împărțite în două subgrupe.

a) Lucrate dintr-o pastă bună untoasă, de culoare galben-portocalie, au buza răsfrîntă la exterior ca un manșon și lipită de o toartă plată, care se înalță puțin și apoi cade oblic pe umăr. Cea mai mare parte a corpului este netedă, excepție făcînd umărul și fundul, care sînt decorate cu caneluri orizontale. b) Amforele acestea sînt dintr-o pastă mai aspră la pipăit și ceva mai închisă la culoare. Buza mică este îngustă și răs-

frintă pe loc, fiind „îngropată” de cele două torți masive, ovale în secțiune. Decorul, realizat din caneluri dese, este repartizat pe aproape tot corpul.

Ceramica roșie. Aici am inclus o serie de materiale ce se deosebesc net de cele descrise pînă acum. Dintr-o argilă de bună calitate, vasele au pereții subțiri (0,4–0,5 cm), un singur exemplar avînd 0,75 cm. Lucrate la roată rapidă, ele sînt arse uniform, avînd o culoare roșie-cărămizie.

Cu excepția unei buze de la un ulcior trilobat, în rest nu se poate spune nimic despre forma lor.

Torțile, plate, ovale în secțiune, se prind direct de buză. La exterior, au două nervuri longitudinale și cite una sau două alveole, executate cu degetul, la partea superioară.

Decorul, uneori eșalonat pe mai multe registre, cuprinde două motive de bază: linia în val și canelura, care se întîlnesc într-un număr destul de mare de combinații. La acestea se mai adaugă dungii oblice lustruite, pe care le întîlnim mai ales la partea inferioară a vaselor.

Încadrarea cronologică a materialelor din așezare se poate face relativ ușor, descoperirile în ansamblul lor fiind destul de sugestive.

Lipsa ceramicii decorate cu roțița dințată, precum și a amforelor sferoidale — atît de caracteristice în nordul Dobrogei pentru sfîrșitul secolului al X-lea și jumătatea celui următor¹³ ne face să fixăm începutul locuirii din această zonă pe la jumătatea secolului al XI-lea. Încetarea ei trebuie să se fi produs la jumătatea secolului al XII-lea sau cel mai tîrziu în primele decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului al XII-lea. Primele înmormintări au fost practicate începînd cu ultimul sfert al secolului al XII-lea, între sfîrșitul locuirii și apariția necropolei trebuind să mai fi trecut o perioadă oarecare.

Cercetările din anul 1980, deși modeste sub aspect spectacular, au adus cîteva lămuriri la cunoașterea culturii materiale a populației din nordul Dobrogei în perioada evului mediu.

În primul rînd, trebuie menționată înscrierea pe harta arheologică a unei necropole de la cumpăna secolelor XII—XIII, perioadă care este foarte puțin cunoscută. În Dobrogea, aceasta este singura descoperire de acest fel, datată cu ajutorul monedelor.

Suprapunerea și deranjarea nivelului de locuire de către morminte, fapt ce a făcut imposibilă descoperirea materialelor în condiții stratigrafice care să permită o datare mai sigură a

lor are și un aspect pozitiv, mormintele bine datate permițînd stabilirea cu destulă siguranță a limitei cronologice superioare a așezării.

Pe baza acestor descoperiri, se pot data și vasele sferoconice găsite în anul 1976, apartenența lor la nivelul de locuire anterior necropolei fiind confirmată prin descoperirea în sondaajul nostru a unui fragment din fundul unui asemenea vas; pe baza celor spuse pînă acum putem încadra aceste vase între jumătatea secolului al XI-lea și jumătatea secolului următor¹⁴.

De o deosebită importanță este și prezența ceramicii roșii, descoperirile de la Nufăru aducînd date noi și deosebit de importante pentru începuturile pătrunderii acestei categorii ceramice în zona gurilor Dunării.

Deși modeste, ca volum al lucrărilor și al materialelor descoperite în anul 1980, sperăm că prin cele cîteva precizări ce le-am putut aduce la cunoașterea vieții din această zonă, să justificăm continuarea cercetărilor în com. Nufăru, investigațiile următoare avînd de rezolvat probleme legate de această așezare dunăreană din secolele X—XIV.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES EFECTUÉES À NUFĂRU (DÉP. DE TULCEA)

RÉSUMÉ

En 1980 on a continué les fouilles dans l'établissement médiéval de Nufăru, dans le but de délimiter l'aire habitée et de vérifier le contexte dont est sorti, en 1976, un dépôt de vases sphéroconiques.

On a investigué 11 tombes chrétiennes, datées, sur la foi des monnaies, de la fin du XIIe- début du XIIIe siècle. L'inventaire funéraire était très pauvre, outre les deux monnaies (dont l'une est une émission d'Isaac II et la seconde une imitation latine type D de la première moitié du XIIIe siècle) et quelques boucles de bronze, simple et une perle de verre.

Les tombes ont superposé un niveau d'habitation daté du milieu du XIe siècle au milieu du XIIe siècle. Sauf quelques fragments de bracelets de verre, le matériel archéologique livré consiste en poterie fragmentaire, des fragments céramiques émaillés et d'amphores.

Les découvertes de cette campagne de fouilles ont permis la datation des vases sphéroconiques découverts en 1976 aux XI—XIIe siècles.

EXPLICATION DE FIGURE

Fig. 1. Nufăru, 1 emplacement de la localité Nufăru sur la carte du dép. de Tulcea; 2 disposition des tombes des XII—XIIIe siècles, découvertes en 1980.

¹³ *Dinogetta*, I, p. 196—205, 249—257.

¹⁴ Reamintim că și exemplarele descoperite la Dinogetia sînt datate în secolele XI—XII iar vasul descoperit în Moldova, într-o încercare de datare mai strînsă, este încadrat cronologic în secolele X—XI. Vezi nota 3 și 5.